

POHANIEC (74) *sb m*

pohaniec (65), **poganiec** (9); pohaniec *RejZwierz, RejZwierz* (2), *MycPrz, WierKróc* (2), *PaprPan* (8), *KochPs* (6), *KochFr* (2), *BielSen* (3), *KochPieś* (3), *KochSob, KmitaPsah ZawJeft, ActReg* (2), *JanNKar, KlonKr, KmitaSpit* (2), *SkarKaz* (2), *SapEpit, KlonWor, SzarzRyt* (4); poganiec *CzechRozm* (5), *Oczko*; pohaniec : poganiec *SkarJedn* (5:1), *PowodPr* (4:1), *SkarŻyw* (11:1).

Wszystkie samogłoski jasne (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

sg N pohaniec (12). ◇ *G* pohańca (3). ◇ *D* pohańcowi (1). ◇ *A* pohańca (1). ◇ *V* pohańcze (1). ◇ *pl N* pohańcy (15). ◇ *G* pohańców (13); -ów (2), -(o)w (11). ◇ *D* pohańcom (13); -om (2), -(o)m (11). ◇ *A* pohańce (8). ◇ *I* pohańcy (3). ◇ *N a. I* pohańcy (1). ◇ *L* pohańcach (2); -ach (1), -(a)ch (1). ◇ *V* pohańcy (1).

Sł stp brak, Cn s.v. poganin, Linde XVII w.: pohaniec.

*Wierzący w nieprawdziwego Boga (lub bogów); termin, jakiego używają wyznawcy jakiejś religii (zwłaszcza Żydzi w czasach biblijnych i chrześcijanie) w odniesieniu do innowierców; ethnicus, externus, gentilis, paganus; coll pl: externi, gentes ethnici, nationes Cn [w tym: pl (56)] (73) : Temu fię podziwuy [...]/ iŕz teraz násiałofię ták wiele Heretykow/ ktorzy [...] ſzukáią/ wczymby koſciół S. Rzymſki wŕzczyćpáć á iemu przygánić mogli: zadenfię nigdy tego ważyć nie ſmiał (okrom bluzniercow Troycey S. Nowochrzeńcow/ ktorzy fię Bogá w Troycy iedynego z pohańcy zaprzeli) *SkarJedn* 286; Pohańcy/ o boże żywy/ Woiiuá twóy kray właſciwy *KochPs* 119, 162; A ty iżeſ pogániec/ mnie y zakonowi Bożemu wiáry nie dáiefz. *SkarŻyw* 41; Bo im fię grzech w wiernych Bożych więcey rozmnaża: tym fię Pogáńſtwu więcey ſiły ná koſciół Boży przyczynia: złoſci Chrzeſciáńſkie dáią ná nie moc pohańcom y ferce. *SkarŻyw* 558, [236] [2 r.], 273; Wđdy pohańiec gdy więźnia z dobrych ſzát odkryie/ Przedſię go ledáiąká ſiermięgá zákryie. *KmitaSpit* C4, C3.*

sg w funkcji pl (1): Czyli niebędzie mój Boże przyięta Proſbá potómſtwá Izáákowego? Które z ciężkoſciá iárzmo złoſliwego Pohańcá ciérpi *ZawJeft* 9.

W połączeniu z nazwą etniczną (1): Ale gdy fię [zachodnie pańſtwá] ſzkodliwemi y iádowitemi Heretyki ztáli/ á kácerſtwá [...] po zachodnych rozliwáć y mocá ie rozmnazáć poczęli/ y bronić ich od pułnocnych nieprzyacióſ/ y pohańcow Gottow/ Longobárdow/ y innych nie mogli: ſłufznie ſobie [...] innego Cefarzá obráli *SkarJedn* 206.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym cechę negatywną (5): Iż wy okrutni pohańcy ſtroicie fię ná nas z rozmáitemi przypráwami ſwoiemi *RejZwierz* 265v; Aż Moyzeſzá/ z Aronem pan/ ſwé poſláńce/ Zá czáſem zeſłał miedzy hárdé pohańce. *KochPs* 158, 118, 174. *Cf Wyrażenie.*

W przeciwstawieniach: »pohańcy ... chrzeſcijanin, heretycy« (2): Pohańcy lepſzymi byli przyiacióſy dziewiſtwu/ niŕzli ci zápámiętáli Heretycy. *SkarŻyw* 71; mowił im: iam ieſt Chrzeſciánin: pánem wáſzym/ iżeſcie pohańcy/ być niemogę. *SkarŻyw* 392.

W charakterystycznych połączeniach: *butliwy pohaniec, hardy, okrutny, sprosny, srogi, złoſliwy; bronić od pohańca; bić pohańca (pohaniec ubity)* (2).

Zwrot: »pohańce nawrocić« (1): Dwu z ſobá towarzjſzow wziął káplánow Woyćiech [...] ná tę drogę iuż z tym wmyſłem iádac/ iŕz ábo ony pohańce nawrocić/ ábo wđdy mężną y ktorey dawno prágnął ſmierć/ zá Chryſtuſa podiąć miał. *SkarŻyw* 355.

Wyrażenie: »pohańcy niepobożni« (1): Niedopuŝczay mi vmrzeć w téy niezczęłnéy ziemi/
Miedzy pohańcy niepobożnemi *KochPs* 36.

Szereg: »Żydzi i pohańcy« (1): MY Chrześciánie od Zydow y pohańcow rozni bądźmy *SkarŻyw* 399.

a. O prawosławnych (2): Koń to ieŝt cnych Száfráncow właŝny/ Co pod Tryonem [*tj. na północnym wschodzie*] záuwŝe był pohańcom ítráŝny. *BielSen* 2.

sg w funkcji pl (1): Y iuż nam ma być ten pohaniec frogi/ Który niedawno podał nam pod nogi/
Kiedy Stárodub z gruntu wyłádzony Pod miecz okrutny lud wydał zwierzony. *KochPieś* 15.

b. O muzułmanach, zwłaszcza Turkach i Tatarach (42): Táŝeć ten Máciey Włodek/ Gdy miewa
fwe ípráwy/ Zeználiby Pohańcy/ íż to Hektor práwy. *RejZwierz* 78; *RejZwierz* 185v; *MycPrz* I C3v;
Gdyŝ mu [*moskiewskiemu, tj. carowi*] Pan Bog złaŝki fwey na pohańcách zdárzi[ł]/ Wízák on Turki/
Tátary/ w fwey ziemi poráził. *WierKróc* B3; Ale ie odegnáły wáŝe ręce męŝne/ Obaczyli pohańcy
was łobie potężnie. *PaprPan* V2v, K2, L4, Q2v, R3v, Aa2v; iáką nieprzyazń [*Grekwie*] Láćinnikom
pokazáli gdy ná pohańce śli/ zdobywáć grobu Bożego *SkarJedn* D5v, 366; *SkarŻyw* 159, 162; Abyś v
fwych był wdzięcznym/ y miłym w pokoiu/ A pohańcom zás frogi/ y ítráŝliwy w boiu. *KochFr* 122;
BielSen 16; *ActReg* 125; Kiedyby tedy Krześciánie [...] w práwey zgodzie á vfności Krześciáníckiey/
przećiwko Pohańcom woiováli/ [...] tedyby on fá málým przygotowáním ludzkím zwycięŝtwo
ípráwił *PowodPr* 14, 26 *marg*, 33,47; *SapEpit* A3; *KlonWor* 26; Dŝiś lámo imię twoie Pohańce
hámuie/ A ítráŝny tyran/ fá ítráŝ/ háńbę/ ízkodę czuie. *SzarzRyt* C3.

sg w funkcji pl (9): *PaprPan* A4v, Cc2v; Lepiey Chryŝtuŝowego namiéŝtniká ná wolney ŝlůŝbie
Bożey ŝlucháć/ á niŝli wtey niewoli Pohańcowi ŝię kłániáć. *SkarJedn* 402; *KochPieś* 37; *KmitaPsal*
A2v; *ActReg* 124; KRolewic Polŝki Wládyŝlaw rzeczony, [...] krol dwoygá kroleŝtw, y gromcá frogiego
Bífurmániná Turczyná brzydkiego. Muŝiał pohaniec odŝtápiwŝy boiu, Pokornie proŝić v niego
pokoiu. *KlonKr* E4; *SzarzRyt* Cv, C2.

W połączeniu z nazwą etniczną (1): Bo Turczyn pohaniec/ iáko niezgodá Chrześciánícká vroŝł/ ták
tym Páńŝtwo ŝwoie vmocniáć chce *SkarJedn* 387.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym cechę negatywną (11): Iuż ŝá w gránicy/ Zli wŝem
pohańcy. *WierKróc* B3; *PaprPan* A4v, Cc2v; nie mówię o ówym [*zawoju*]/ co go bezecni pogáńcy
noŝzá *Oczko* 16v; Nie nowiná to Struŝom/ ná wŝeláká trwoŝę Ciáły ŝwémi záuwáłáć złým pohańcom
droŝę. *KochFr* 116; *BielSen* 16; ziemiá ŝpuŝtoŝzona Podolŝka leŝy/ á pohaniec ŝproŝny Náđ Nieŝtrem
ŝiedzac/ dŝieli ŝup záłofny. *KochPieś* 37; Niechay przypláci Pohaniec zdrádlivy/ Ze tył moy widŝiał/
gdym zbroyny y żywy. *SzarzRyt* Cv, C, C2. *Cf Wyrażenie.*

W połączeniu szeregowym (1): ŝlůŝzna rzecz bárzo/ ábyŝmy ŝię y Zydow y Pháryzeuŝow/ y
Turkom/ y Pohańcom/ y heretykom do dobrego vbiegáć nie dáli *SkarKaz* 312b.

W charakterystycznych połączeniach: *bezecny pohaniec, okrutny, sproŝny, srogi, zdradny (zdradliwy)*
(2), *zły* (4); *obronić od pohańca, zniewolony; srogi pohańcowi, straszliwy; dawać po głowie pohańcowi;*
obrona przeciw pohańcowi, wojować, burzyć pohańca, hamować; iŝć na pohańca; próbować ŝię z
pohańcem.

Wyrażenie: »niezbożni pohańcy« (1): tedy [Bóg] [...] dobył iuz ná nas ízáble swoiey/ y nápiął łuk fwoy/ y frogą broń fwoię podał w ręce niezbożnych Poháncow *PowodPr* 7.

Szereg: »Turcy i pohańcy« (1): gdy Chrześcijanie fwemi niezgodami y złościami fwego Chryštuśa źle do Turkow y poháncow vdáią: wielką fię żałością zálewaymy. *SkarKaz* 244b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

c. *W tekstach religijnych (zwykle polemicznych) (6) :*

α. *Arianie o katolikach i wyznawcach innych doktryn [tu tylko: pogańcy] (5) :* że to ci pogáncy tym vmyślem czynią/ áby łobie wolność nieiáką wzywánia zakonu Moyżeszowego vczynili/ w tych rzeczách/ ktore fie onym więcey ípodobáią *CzechRozm* 98; A wždy ci pogáncy w tym wřytkim/ práwie psiną łobie oczy záłoniwfzy/ do fáme⁸⁰ ízábatu y tablic fie odzywáią *CzechRozm* 101v, 98.

Wyrażenie: »bezbożni pogańcy« (2): tedy to flepotá wielka [...] przeciw temu mowić: á tym wrotá bezbożnym pogáncóm ku porzuceniu pífmá ś. otwárzać. *CzechRozm* 137, 137.

β. *Katolicy o innowiercach [sg w funkcji pl] (1) :* Íż ten kościół Boży widomy íeft (á nie íeft niewidomy/ iáko kácerftwá plotą) ták mowi Homil. 4. de verbis Efaie [...]. Lecz podobno pohániec tą moią chlubą gárdzi. *SkarŻyw* 92.

d. *W tekstach inspirowanych tekstem łacińskim: barbarzyńca, okrutnik, wróg [w połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym cechę negatywną] (2) :* Niech żóny frogich pohánców/ y dzieći Doświadczą/ iákim pędem wicher leći/ Morze miéłzáiąc *KochPieś* 7; [*O Tereuszu*] Zły á niewierny poháncze/ Zbóycá włáfny/ nie połáncze: Miawfzy odnieść śiołtrę żenie/ Záwiódlęś ią [*Filomelę*] w leśné ćienie. *KochSob* 65.

***** Bez wystarczającego kontekstu (1) :** /h/ iáko w tych fłowiéch, hárdy, háńbá, pohániec *JanNKar* E4v.

Synonim: niewierny.

Cf **POGANIN**